

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Artikel: Oorlog en ongelijkheid: een interview met Marjolein 't Hart

Auteur: Krijn Korsman en Joost Oosterhuis

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 46.1, 51-58.

© 2023 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

ISSN 0165-7518

Skript Historisch Tijdschrift is een wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

OORLOG EN ONGELIJKHEID

EEN INTERVIEW MET MARJOLEIN 'T HART

Krijn Korsman en Joost Oosterhuis

In 2022 ging professor Marjolein 't Hart met emeritaat. Na jarenlang expert te zijn geweest op het gebied van staatsvorming in de Nederlandse Republiek besloot ze een nieuw boek te schrijven over de Tachtigjarige Oorlog: *Oorlog en Ongelijkheid*. Ze bestudeert hoe de toename van de welvaart van het gewest Holland en zijn kooplieden tijdens de Tachtigjarige Oorlog ten koste ging van andere gewesten en groepen binnen en buiten de Nederlandse Republiek. Een inclusievere geschiedenis dus, waarin onderbelichte groepen zoals boerengemeenschappen en vrouwen ook aandacht krijgen. Skript-redacteurs Krijn Korsman en Joost Oosterhuis interviewden haar over haar nieuwe boek. Toepasselijk genoeg vond het interview plaats in het Bushuis (oud wapenmagazijn en zitting van de Amsterdamse kamer van de VOC).

Hoe was het om in uw tijd (1974-1981) in Groningen geschiedenis te studeren? Zijn er veel verschillen vergeleken met nu?

Ik denk dat er nu meer aandacht is voor wereldgeschiedenis. In mijn studietijd was het toch vooral Nederlandse geschiedenis. Ik deed sociaal-economische geschiedenis en het voordeel daarvan was dat je veel makkelijker buiten de lijntjes kon kleuren. Je kon met sociologische of economische theorieën aan de slag, zoals bijvoorbeeld Weber en zijn protestantse ethiek. Je keek ook meer over de getrokken nationale scheidslijnen heen. Dat is iets waar ik altijd mee bezig ben geweest en ik vind het belangrijk om te stimuleren dat studenten dat ook doen.

Was dat ook een reden voor u om zich in sociaal-economische geschiedenis te specialiseren, omdat u daarmee makkelijker over de grenzen heen kon kijken?

Ja. Daar zijn gewoon veel meer mogelijkheden toe. Als je vaderlandse of Nederlandse geschiedenis bestudeert, dan kijk je eventueel nog naar de koloniën en dat is het. Terwijl de Nederlandse geschiedenis vaak juist wordt bepaald door ontwikkelingen in het buitenland, of door de invloeden die Nederlanders daar hebben gehad en vice versa. Dat aspect mis je dan. Er wordt nu ook veel vaker over geschreven. *Global history* wordt nu aanvaard als een goede specialisatie. In 1990 werd er toch een beetje denigrerend over *world history* gedaan, want je kon er geen bronnenonderzoek over doen.

In uw afscheidsrede sprak u over het probleem dat bij inclusieve geschiedenissen vaak de inclusieve aspecten worden losgekoppeld van het grotere verhaal. Kunnen we dat ook zien bij nationale geschiedenis?

Marjolein 't Hart. Bron: Vrije Universiteit Amsterdam
Website: <https://vu.nl/nl/onderzoek/wetenschappers/marjolein-t-hart>.

Bijvoorbeeld bij boeken over Nederlandse geschiedenis waarbij de internationale elementen worden losgekoppeld of niet worden behandeld?

Dat denk ik wel. Ik zou het nog wel iets sterker willen zeggen. Op dit moment zijn er veel mensen die onderzoek doen naar slavernijgeschiedenis en dat is heel erg belangrijk, maar ze presenteren het nog steeds vanuit een nationaal perspectief. Nederlandse historici kijken bijvoorbeeld alleen naar de Nederlandse koloniën, terwijl slavernij een internationaal netwerk was dat niet ophield bij de grenzen van Suriname of Curaçao. Bij lokaal historisch onderzoek in Nederland is dat ook te zien. Lokale historici in bijvoorbeeld Brabant en Limburg doen onderzoek naar hun eigen regionale geschiedenis en publiceren dat in regionale historische bladen, terwijl in de middelbare scholen in de buurt vooral het verhaal van Holland wordt verteld, maar niet die van de andere provincies. De interactie tussen regionale geschiedenissen en slavernij aan de ene kant en het traditionele geschiedverhaal van Nederland aan de andere kant wordt niet genoeg benadrukt.

Dus eigenlijk vreest u historiografische segregatie?

Dat zie ik inderdaad gebeuren.

Je ziet bij veel recente slavernijonderzoeken dat ze op lokale gebeurtenissen of op personen richten. Is dat ook een manier van segregeren?

Het is natuurlijk goed dat deze onderzoeken gedaan worden. Maar ook dan zou je meer de link tussen lokaal en internationaal moeten benadrukken. Bijvoorbeeld een slavenhandelaar die een tijd in New York heeft gewoond en daar wel goed was voor zijn slaven en op zijn plantage weer niet. Waarom was dat zo? Kortom je kunt er van alles mee doen om de internationale dimensies te benadrukken. Je moet alleen goed zoeken, want het archiefmateriaal ligt niet zomaar voor de hand.

Vindt u dan ook dat geschiedenis op de middelbare scholen te Hollandocentrisch is?

Ja, dat is zeker zo. Ik heb ook contact gehad met geschiedenisleraren. Er is bijvoorbeeld een commissie in de vereniging voor geschiedenisleraren die zich met wereldgeschiedenis bezighoudt. Zij zien dat er een nationalistische tendens is gekomen na de dood van Pim Fortuyn (1948-2002). Toen kwam er een oproep voor de Canon van Nederland, een nationaal museum van Nederland en ook het onderwijs werd veel nationaler. Vóór 2005 was er veel meer aandacht voor Europa. In de jaren negentig waren de geschiedenislessen veel meer Europees dan nu.

Met het *Verhaal van Nederland* (een documentaire over de geschiedenis van Nederland van de NTR) is er veel kritiek gekomen dat het vooral de Hollandse geschiedenis belicht. Het kritische geluid was vooral te horen in Gelderland, waar werd benadrukt dat de provincie in het verleden zware tijden heeft gekend. Denkt u dat deze kritiek, die toch steeds luider wordt, ook een impact heeft gehad op de verschuiving naar meer regionale stemmen?

Dat komt allemaal steeds meer naar voren. Maar nog steeds leggen mensen vaak de link niet. Waarom is Holland zo belangrijk geworden dat zij de nationale geschiedenis zijn gaan schrijven, en niet de Gelderlanders? Want Gelderland was in de Republiek

Belegering van Groenlo in 1627. Een belangrijk oorlogsfront lag lange tijd in de Achterhoek waardoor Groenlo in totaal zes keer tijdens de oorlog door Spaanse en Staatse troepen belegerd werd. Dit bracht veel verwoesting en ellende voor de inwoners van de stad en de omliggende landerijen. Prent door Georg Keller uit 1627, Rijksstudio.

de hoogste in aanzien. Die provincie was namelijk als enige officieel een hertogdom en mocht dus bij de Staten-Generaal altijd eerst stemmen. Ook was de Gelderse adel prominent en hadden zij vaak een belangrijke symbolische functie. Een geïntegreerde aanpak ontbreekt. Maar het moet natuurlijk eerst allemaal groeien. Je moet eerst slavernijgeschiedenis en de geschiedenis van de Achterhoek hebben bestudeerd en dat kost tijd. Historici kunnen alleen wel vaker oog houden voor het bredere verhaal en dus meer de link leggen tussen regionaal en nationaal.

Tijdens uw oratie vroeg u zich af of het mogelijk is om een inclusieve geschiedenis van de Gouden Eeuw te schrijven. Uw boek *Oorlog en Ongelijkheid* is gebaseerd op een al eerder door u geschreven academisch Engels boek uit 2014 (*The Dutch Wars of Independence*). *Oorlog en Ongelijkheid* is de Nederlandse vertaling hiervan met een nieuwe en inclusievere blik. Was dit ook een antwoord op de veranderende maatschappelijke kijk op de Nederlandse Gouden Eeuw?

Dat boek van 2014 (*Dutch Wars of Independence*) was een afronding van een breder onderzoeksproject met meerdere onderzoekers. Daar was nog niet veel aandacht voor inclusieve geschiedenis, behalve dat er een promovendus was die over de verschroeide aarde campagnes van het Staatse leger in Brabant had geschreven, terwijl een ander naar de Gelderse vestingstad Doesburg keek. Het was allemaal nog beperkt inclusief.

Ik was wetenschappelijk gezien nog niet klaar voor om het boek echt inclusief te maken. Nadat ik het had geschreven vond ik dat het verhaal inclusiever moest. De conclusie in dat boek van 2014, dat de Gouden Eeuw mogelijk werd gemaakt door de Tachtigjarige Oorlog, dat Nederlanders winst konden maken door efficiënt oorlog te voeren en dat daarmee Holland machtig werd; dat verhaal wilde ik ook weer vertellen. Die bevindingen wilde ik graag benadrukken voor de Nederlandse markt, want in Nederland waren ze eigenlijk nog niet doorgedrongen. Ik werd veel in het buitenland geciteerd, maar niet in Nederland.

Dat is opmerkelijk, heeft u ook een idee waarom dat niet gebeurde?

Ja, nou, misschien een beetje flauw; het feit dat ik een vrouw ben hielp niet om een nieuw geschiedbeeld neer te zetten. Bij vrienden en directe collega's is het geen enkel probleem. Maar ik was bijzonder hoogleraar en was geen gewoon hoogleraar. Ik werd niet door iedereen als volwaardig hoogleraar gezien. In het buitenland had ik al bij mijn afstuderen een internationaal netwerk opgebouwd. Internationaal werd ik vaak gevraagd op het gebied van oorlog en staatsvorming. Ik had goede contacten met prominente onderzoekers in Amerika op dat gebied, dus in het buitenland wisten ze me wel te vinden. In Nederland straalde dat minder uit. Ik heb het idee dat ik als vrouw minder vaak serieus werd genomen. Zo voel ik het althans.

Merkte u dat ook vaak in uw omgang met uw collega's?

Ik was getrouwd met professor Karel Davids en ik was toch heel vaak "de vrouw van". Ik kreeg dan opmerkingen zoals: 'nou zijn overhemden zijn enorm kreukelig'. Zo'n incident is niet meteen heel erg, maar het bevestigt wel het sentiment: 'leuk dat je meedoet, het is aardig wat je hebt gedaan', maar je doet er niet zoveel toe in het netwerk. Gewoon hoogleraren worden vaak geciteerd omdat zij in de academische wereld meer sleutelposities bezetten dan bijzonder hoogleraren. Die mensen moet je te vriend houden. Ja, dat zijn vaak mannen. Zo voelde dat wel een beetje voor mij.

Ik heb het idee dat de rol van vrouwen in de Tachtigjarige Oorlog ook onderbelicht is.

Iemand als Els Kloek heeft dit bijvoorbeeld wel gedaan. Het probleem van haar werk, net als bij meer vrouwenhistorici, is dat zij veel onderzoek doet naar de rol van vrouwen, maar dat minder verbinden met het grotere verhaal. Het is goed dat er vrouwengeschiedenis bestaat, maar omdat er te weinig naar integratie wordt gezocht, blijft het iets aparts.

Over inclusief gesproken, wat vond u van de serie *Het verhaal van Nederland*?

Ik heb vaak maar kleine stukjes gekeken, want ik had er gewoon niet zoveel zin in. Voor mij is het geen ontspanning; ik erger me er vaak een beetje aan en ik weet het allemaal wel. Als er leuke shots zijn zie ik ze via YouTube weer terug, maar ik leer er zelf niet zoveel van.

En waar ergert u zich dan zo aan?

Nou, we hebben het nog niet over de boeren gehad. In de serie wordt er aan die groep totaal geen aandacht besteed. Anderzijds zijn er landbouwhistorici, die schrijven standaardwerken over de geschiedenis van boeren in Nederland, maar reppen met geen woord over de Tachtigjarige Oorlog! Voor hen speelt die geen rol. Dat klopt

toch niet? Die oorlog heeft voor zoveel boeren ellende betekend, vooral voor de kleine boeren. Er trad schaalvergroting op, daardoor was er ook een gouden eeuw in de landbouw. Ditzelfde probleem, dat landbouwhistorici geen oog hebben voor oorlogssituaties en voor politiek, is vaker te zien bij sociaal-economische historici.

Wat ons opviel is dat *Oorlog en Ongelijkheid* meer andere perspectieven probeert te belichten, maar wel voornamelijk uit een sociaal-economisch perspectief. Ik vind het interessant dat u een inclusief verhaal van de Tachtigjarige Oorlog wil schetsen, maar dat het perspectief van mensen uit die groepen zelf niet echt aan bod komt. U belicht wat er met ze gebeurde en welke invloed de Tachtigjarige Oorlog op hen had, maar niet hoe zij daar zelf naar keken. U haalt wel citaten aan, maar dat zijn vooral citaten van edellieden of Hollanders.

Dat is zo. Het is moeilijk om een perspectief van onderop te schetsen. Als je een citaat hebt, is het vaak een individu in die groep, die toch net weer in het Oldambt woont (landstreek in Groningen) waar Zeelanders niets mee hebben. Ik geef toe dat het heel moeilijk is, ook voor mij, omdat ik gewend ben om in groepen en processen te denken. Ik kijk vooral naar de lange termijn, naar wereldgeschiedenis, naar processen, structuren en groepen. Om dan de vertaalslag te maken naar individuen is voor andere historici makkelijker. Ik zet me er wel toe, want het is zeker belangrijk. Ik probeer altijd met een citaat te komen uit de tijd zelf. Als ik individuen belicht dan zijn dat bijvoorbeeld vrouwelijke investeerders in Holland. Op die manier ben ik wel met individuen bezig, maar hun perspectieven vat ik vaak weer samen in een tabel.

In *Oorlog en Ongelijkheid* komt duidelijk naar voren dat mensen in het grensgebied van de Republiek vaak het slachtoffer waren van de Tachtigjarige Oorlog. Zij verloren hun huizen, hun velden werden onder water gezet en vrouwen waren vaak het slachtoffer van seksueel geweld. Denkt u dat Nederlanders zich daar te weinig bewust van zijn? Omdat alleen de overwinningsverhalen worden verteld?

Een goed voorbeeld is Alkmaar. Daar wordt nog steeds het ontzet van Alkmaar (1573) groots gevierd. Een collega van mij uit Groenlo was daarbij aanwezig en die had een discussie over de vraag waarom het nationale Tachtigjarige Oorlogmuseum in Groenlo komt en niet in Alkmaar.¹ Maar na 1573 was voor Noord-Holland de Tachtigjarige Oorlog in feite afgelopen. In heel Holland waren na 1576 geen Spaanse soldaten meer en er waren dus ook geen onderwaterzettingen en belegeringen meer. Groenlo daarentegen is zes keer belegerd en heeft wel de gehele Tachtigjarige Oorlog meegemaakt.

Voor mijn stage moest ik ook een boek lezen over Gelderse geschiedenis, maar het was vrij lastig om er één te vinden. Toen ik er één vond merkte ik wel dat er daarin heel anders tegen de Tachtigjarige Oorlog wordt aangekeken dan wat ik op school heb geleerd. De vele gevechten en belegeringen vonden plaats in het oosten en zuiden van de Republiek, terwijl het voor Alkmaar inderdaad één keer kantje boord was. Het lijkt wel alsof de oorlog minder wordt behandeld naarmate de oorlog zich verplaatste naar de grensgebieden.

Ja, Holland heeft snel van alles naar zich toe getrokken, niet alleen de nationale geschiedschrijving maar ook het strategische oorlogsbeleid. Naar die provincie vloeide

de economische groei. De oost- en zuidgrens had bijvoorbeeld hogere douanelasten waardoor het voordeliger was om via de zee goederen van en naar Duitsland te exporteren. De Hollandse steden bloeiden op en in Den Haag konden zij veel meer druk op het beleid uitoefenen dan andere gewesten, waardoor zij geleidelijk ook steeds meer domineerden en daarom werd de rest langzaam uit de geschiedenis geschreven. Het verhaal dat we op school leren is het verhaal van de Hollandse winnaars.

Ondanks dat u een inclusief perspectief probeert te schetsen met *Oorlog en Ongelijkheid*, hanteert u toch de term Gouden Eeuw. Daar heeft u specifiek voor gekozen, maar de term wordt door sommige groepen binnen de samenleving juist als exclusief gezien. Waar heeft u deze keuze gemaakt?

Ik interpreteer de Gouden Eeuw in economische zin. Gedurende een eeuw was er sprake van een indrukwekkende economische groei. Binnen economische geschiedenis wordt een dergelijk verschijnsel een Gouden Eeuw genoemd. Natuurlijk kun je zeggen dat er niet voor iedereen een Gouden Eeuw was, maar Nederland had wel het hoogste inkomen per hoofd van de bevolking van de hele wereld tot 1800. Economische groei en de Gouden Eeuw hoeft niet voor iedereen te gelden, maar ik denk dat het nog steeds een handige term is om te gebruiken. Zo heb je ook 'Golden Ages' in het achttiende-eeuwse Engeland en de Verenigde Staten na de Tweede Wereldoorlog.

Ja, in Spanje natuurlijk ook met de *Siglo de Oro*.

Ja, precies. Een Gouden Eeuw is een tijd van voorspoed en dat was in de zeventiende eeuw in wereldhistorisch opzicht wel echt heel bijzonder.

Als we vanuit een economisch perspectief Holland uit het verhaal zouden halen en alleen naar de andere gewesten kijken dan zou de term 'Gouden Eeuw' toch minder sterk zijn?

Jazeker, als je zou kijken binnen de Republiek naar inkomen per hoofd van de bevolking dan staat Holland apart. Maar je hebt helemaal gelijk, want de Gouden Eeuw in Zeeland duurde 20 tot 25 jaar en voor Noord-Holland ongeveer 50 jaar. In Zuid-Holland wordt vaak gesproken over de achteruitgang in de achttiende eeuw, maar dat is flauwekul, want er vond nog steeds economische groei plaats, alleen niet zo snel als in de zeventiende eeuw. Voor Deventer daarentegen was er na 1590 sprake van absolute achteruitgang en voor Groningen ook. Dus de term Gouden Eeuw schuurt en kan meer nuance gebruiken. Er zijn wel tentoonstellingen geweest over de armoede in de Gouden Eeuw en dat is goed. Maar ook dan kan je er niets aan afdoen dat Holland iets uitzonderlijks heeft bereikt. Dat heeft ook te maken gehad met staatsmanschap, goed bestuur en samenwerking binnen de provinciale staten. Een gevolg was dat wetenschappen, technologische ontwikkelingen en de kunsten opbloeiden. Daar komt ook nog bij dat mensen in het buitenland alsnog naar de Gouden Eeuw blijven verwijzen.

Ja, dat is een interessant internationaal perspectief, maar ook vanuit een maatschappelijk perspectief zijn mensen nog niet klaar om de term Gouden Eeuw weg te doen. Als ik zelf mensen spreek en ik heb het over de zeventiende eeuw dan weten ze niet waar ik het over heb, maar bij de Gouden Eeuw gaat er meteen een lampje branden.

Precies. Bij het Nationale Museum Tachtigjarige Oorlog in Groenlo, waar ik advies

gaf, kreeg ik de reactie ‘Oh ja, de Tachtigjarige Oorlog, dat valt samen met de Gouden Eeuw’. Dat hadden ze dus nog niet gezien. Zij hebben daar nog heel erg een focus op wat er in de regio gebeurde. Zij moeten daar juist meer de verbinding leggen met wat er in de rest van Nederland plaatsvond.

Als ik u een oproep zou mogen toedichten, dan is het eigenlijk: doe meer lokaal onderzoek, doe meer inclusief onderzoek, maar verbind het met Holland en de nationale geschiedenis en uiteindelijk ook met de internationale geschiedenis?

Ja. Als je de Achterhoek bestudeert, kan je dat verbinden met het Nederlandse verhaal, maar ook met het Duitse. Kijk eens over de grens. Historici doen dat nu al; het mag wat mij betreft nog meer. Dus verbindt lokaal met nationaal en internationaal. En vergeet niet te kijken naar de onderbelichte groepen in de geschiedenis.

Krijn Korsman is redacteur bij *Skript Historisch Tijdschrift* en is student bij de onderzoeksmaster Geschiedenis aan de UvA. Zijn interesse gaat vooral uit naar politieke, diplomatieke en militaire geschiedenis in de vroegmoderne periode.

Joost Oosterhuis is redacteur bij *Skript Historisch Tijdschrift* en volgt de onderzoeksmaster Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Naast zijn interesse voor de vroegmoderne geschiedenis is hij een fervent consument van historische films, games en boeken.

Eindnoten

¹ Elk jaar wordt het ontzet van Alkmaar (1573) op 8 oktober gevierd. 't Hart refereert hier aan de speciale 350-jarige viering in 2023.